

Türkiye'nin Demografik Dönüşüm Sürecinde Nüfus Politikalarının Rolü

İbrahim GÖKBURUN¹

¹Pamukkale Üniversitesi; igokburun@paü.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3007-0010>

Özet

Sosyo-ekonomik gelişmelere paralel olarak geçen yüzyıl boyunca dünya nüfusunda büyük bir demografik dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümün nasıl gerçekleştiğini anlama ve demografik rejimlerin çeşitliliğini açıklama çabası; Demografik Dönüşüm Kuramı'nı ortaya çıkarmıştır. Bu kurama göre bütün toplumlar, doğurganlık ve ölümlülük hızlarının yüksek olduğu bir aşamadan; her ikisinin de düşük olduğu aşamaya geçiş yaşayacaktır. Belli aşamalar şeklinde gerçekleşen demografik dönüşümde asıl belirleyici unsur ülkelerin gelişmişlik düzeyidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde, nüfus politikalarının rolünü sorgulamak ve nüfus politikalarıyla Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecine müdahale edilip edilmediğini saptamaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ile Türkiye'de nüfus politikalarını şekillendiren yasal düzenlemeler araştırmanın temel veri kaynakları arasında yer almaktadır. 1920-2020 döneminde Türkiye'nin demografik dönüşüm süreci; kaba doğum hızı, kaba ölüm hızı, toplam doğurganlık hızı, nüfus artışı hızı, bebek ölüm hızı, yaş dağılımı, ortalama yaşam süresi gibi demografik ölçütler esas alınarak değerlendirilmiştir. Türkiye'de uygulanan nüfus politikaları ise üç aşamada ele alınmıştır. İlk olarak pronatalist nüfus politikalarının uygulandığı 1923-1963 dönemi. İkinci aşamada, antinatalist nüfus politikalarının uygulandığı 1964-2013 dönemi. Üçüncü aşamada ise 2014 yılı itibarıyla yeniden uygulamaya konulan pronatalist nüfus politikaları irdelenmiştir. Demografik veriler Türkiye'nin Demografik Dönüşümün üçüncü aşamasında olduğunu gösteriyor. Yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip genç nüfuslu bir ülke olan Türkiye; doğurganlık ve ölümlülük hızının düşük olduğu, nüfusu giderek yaşlanan bir ülkeye dönüştüğü görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'de pronatalist nüfus politikaları, kararlı ve istikrarlı bir şekilde uygulanmaya devam etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Demografik Dönüşüm, Nüfus Politikası, Türkiye.

The Role of Population Policies in the Process of Turkey's Demographic Transition

Abstract

In parallel with socio-economic developments, the world population has experienced a major demographic transition over the past century. The efforts to understand how this transition took place and attempts to explain the diversity of demographic regimes brought out the Demographic Transition Theory. According to this theory, all societies move from a stage where fertility and mortality rates are high to a stage where both are low. In the demographic cycle, which takes place in certain stages, the main determining factor is the level of development of the countries. The purpose of this study is to question the role of population policies and determine whether there has been interference with the demographic transition process of Turkey's population policy. Document review model, one of the qualitative research methods, was used in the study. Turkish Statistical Institute's (TSI) regulations that shape the population policy in Turkey constitute the main data source of the study. Demographic transition process of Turkey during 1923-2020 was evaluated based on the demographic criteria such as crude birth rate, crude death rate, total fertility rate, population growth rate, infant mortality rate, age distribution, median age, and average life expectancy. The population policies implemented in Turkey were covered in three stages. Firstly, pronatalist population policies implemented during the 1923-1963 and then antinatalist population policies during 1964-2013 were covered. Lastly, pronatalist population policies, which had been put into practice since 2014, were elaborated. It is observed that Turkey having a young population with its high fertility and mortality is gradually turning into an aging country with low fertility and mortality rate. Therefore, the implementation of Turkey's pronatalist population policy should be sustained in a stable and consistent manner.

Key words: Population, Demographic Transition, Population Policies, Turkey.

1 Giriş

Modernleşme sürecinde yaşanan sosyal ve ekonomik değişim, toplumların nüfus yapısını da değiştirip dönüştürmüştür. Demografik dönüşüm olarak bilinen bu süreç; genel olarak endüstrileşme ve ekonomik gelişmeyle doğum ve ölüm hızları arasında ters yönlü bir ilişki örüntüsü üzerinde temellendirilmiştir. Dünya genelinde demografik rejimlerin çeşitliliğini anlama ve nüfusun nasıl değiştiğini açıklama çabası; Demografik Dönüşüm Kuramı'nı ortaya çıkarmıştır. Endüstrileşme sürecini erken tamamlamış Avrupa ülkelerinin doğum ve ölüm hızlarının uzun bir dönem boyunca izlenmesiyle geliştirilen Demografik Dönüşüm Kuramı; ortaya koyduğu modelle, nüfus meselesine farklı bir bakış kazandırmıştır. Bu kurama göre bütün toplumlarda, doğurganlık ve ölümlülük hızlarının yüksek olduğu bir aşamadan her ikisinin de düşük olduğu aşamaya geçiş yaşanacağı vurgulanmaktadır (Thompson, 1929; Notestein, 1953;

Üner, 1972; Cilov, 1974; Teitelbaum, 1975; Lee, 2003; Reher, 2004; Peters & Larkin, 2005; Yüksel, 2007; Yüceşahin: 2009 ve 2011; Koç, Eryurt, Adalı & Seçkiner, 2010; Hoşgör & Tansel, 2010; Tümertekin & Özgüç, 2017; Sertkaya Doğan, 2018).

Temel savları ve söylemleri arasındaki benzerlikler nedeniyle Demografik Dönüşüm Kuramı; 'Modernleşme Kuramı'nın bir türevidir olarak değerlendirilmektedir (Koç, Eryurt, Adalı & Seçkiner, 2010: 5). 'Modernleşme Kuramı'nda bütün toplumların ilkel bir başlangıçtan modernleşmeye uzanan yolda düzenli bir sıra ve ortak bir güzergâh izleyeceği varsayılmaktadır. Bu noktadan hareketle ülkelerin muhtemel demografik değişim sürecinin tahmini olarak izlenebileceği savunulmaktadır. Toplumların demografik dönüşümüne dair fikir ilk olarak 1929'da Amerikalı demograf Warren Simpson Thompson tarafından ortaya atılmıştır. Bazı ülkelerin 1908-1927 dönemi nüfus değişimini irdeleyen Thompson, doğum ve ölüm oranlarının seviyesine göre üç aşamalı bir formülasyon modeli oluşturmuştur. Fransız demograf Adolph Landry ise 1934'te Demografik Devrim (La révolution démographique) kavramı kapsamında; birbirini takip eden üç demografik rejimden bahsetmiştir. Bu modele göre birinci aşamada hızlanan nüfus artış hızı, ikinci aşamada yavaşlar ve üçüncü aşamada nüfus artış hızı sistematik bir şekilde azalır duraklar. Ancak 'demografik dönüşüm' (demographic transition) kavramını ilk olarak 1950'lerde Amerikalı demograf ve ekonomist Frank W. Notestein tarafından dile getirilmiştir. (Thompson, 1923; Landry, 1934; Davis, 1963; Notestein, 1953). Notestein, farklı coğrafi yollar izleyen demografik dönüşümün nedenlerini farklı aşamalarıyla ayrıntılı şekilde açıklamıştır. Zamanla detaylandırılıp genişletilen Klasik Demografik Dönüşüm Kuramı'nın üç aşamalı, dört aşamalı ve beş aşamalı türevleri de bulunmaktadır (Mason, 1997; Cilov, 1974). Ancak yaygın olarak dört aşamalı şekli kullanılmaktadır. Başlangıç ve bitiş aşamaları ve iki geçiş aşaması şeklinde kategorize edilen bu kuram, toplumların nüfus dinamiklerinin anlaşılmasına imkân sunan önemli bir yöntemdir.

Küresel bir süreç haline gelen Demografik Dönüşüm Kuramı, bir toplumda nüfus dinamiklerini anlamaya imkân tanıyan önemli teorilerden biridir. Kuramın birinci aşaması; dönüşüm başlamadan önceki süreci kapsamakta olup doğum ve ölüm oranları oldukça yüksek olduğu için nüfus artış hızı sabit bir çizgide seyretmektedir. İkinci aşamada; ölüm hızı azalmakta ancak doğum hızı hala yüksek olduğu için nüfus artış hızı yükselmeye başlamıştır. Üçüncü aşamada; ölüm hızı ile doğum hızının düşmesi nedeniyle nüfus artış hızı yavaşlar ve dengeli nüfus artışı yaşanır. Dördüncü aşamada; doğum hızı yenilenme düzeyinin altına düştüğü, nüfus artış çok düşük seviyede gerçekleştiği veya gerileme eğiliminde olduğu görülür (Tümertekin & Özgüç, 2017:220; Hoşgör & Tansel, 2010: 56; Tansel, 2012: 33; UNFPA, 2020).

1920-2020 yıllarını kapsayan yüz yıllık süreçte Türkiye'de büyük bir demografik dönüşüm yaşanmıştır. Türkiye, demografik dönüşümün hangi aşamasında bulunuyor? Sanayileşme sürecini erken tamamlamış Avrupa ülkelerinde bir asrı bulan demografik dönüşüm süreci, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde daha kısa bir süreçte gerçekleşmiştir. Türkiye'de demografik dönüşümün daha kısa bir süreçte gerçekleşmesine neden olan faktörler nelerdir? Türkiye'de uygulanan nüfus politikaları ülkedeki demografik dönüşüme etkisi nasıl olmuştur? Çalışmada bu soruların cevapları veriler ışığında tartışılmıştır.

2 Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde, nüfus politikalarının rolünü sorgulamak ve nüfus politikalarının demografik dönüşüm sürecine etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bugüne kadar Türkiye'nin yaşadığı demografik dönüşümü inceleyen birçok çalışma yapılmıştır (Shorter & Macura, 1982; Üner, 1984; Tandogan 1994; Ergöçmen; Hancıoğlu, & Ünal, (1995); Ünal, 1997; Tandogan, 1998a ve 1998b; TÜSİAD, 1999; Yüksel, 2007; TNSA, 2008; Yüceşahin, 2009; Çavlin & 2015; Sertkaya Doğan, 2019; HÜNEE, 1999, 2008, 2010). Bu çalışma nüfus politikalarının demografik dönüşüm sürecine etkilerine odaklanarak önemli bir konuyu tartışmaya açmaktadır. Araştırmanın hazırlık sürecinde Türkiye'nin demografik dönüşümüne ilişkin ortaya çıkan veriler; nüfus politikalarıyla Türkiye'de demografik dönüşüm sürecine müdahale edildiğine dair kuvvetli bir varsayım oluşmuştur. Araştırmanın bulguları ve sonucu bu varsayımın geçerliliğine dair önemli kanıtlar sunmaktadır.

Araştırmanın birinci kısmında nüfusun gelişimi, kaba doğum hızı, kaba ölüm hızı, toplam doğurganlık hızı, nüfus artış hızı, bebek ölüm hızı, ortalama yaşam süreci gibi ölçütler esas alınarak; Türkiye'nin 1920-2020 sürecinde demografik dönüşüm süreci değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında ise Türkiye'de uygulanan nüfus politikaları ele alınmıştır. İlk olarak doğurganlığı artırıcı (pronatalist) nüfus politikalarının uygulandığı 1923-1963 dönemi; ikinci aşamada doğurganlığı azaltıcı (antinatalist) nüfus politikalarının uygulandığı 1964-2013 dönemi uygulamaları açıklanmıştır. Üçüncü aşamada ise 2014 yılından itibaren yeniden uygulamaya konulan pronatalist nüfus politikaları değerlendirilmiştir.

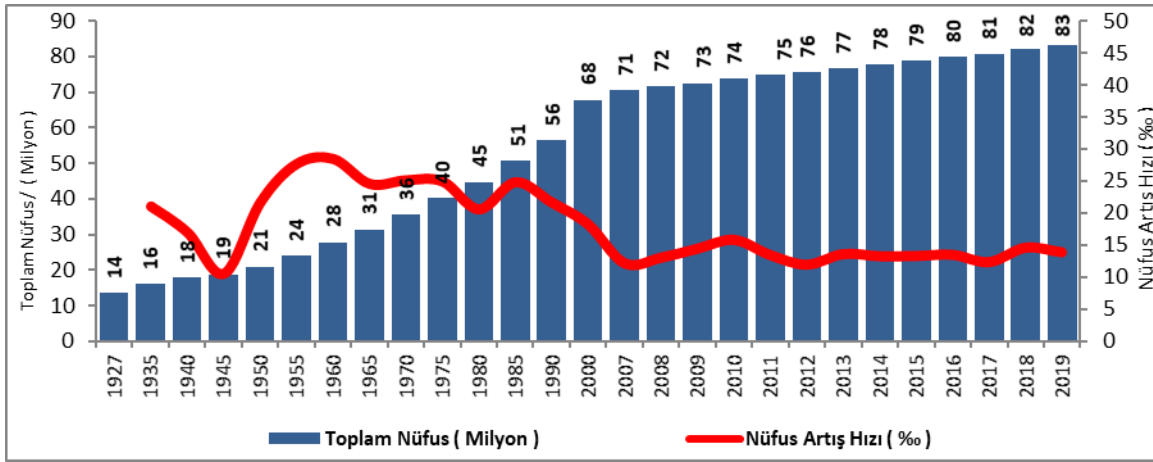
Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Doküman incelemesi, bir araştırma problemi hakkında belli zaman dilimi içerisinde üretilen dokümanlar veya ilgili konuda birden fazla kaynak tarafından ve değişik aralıklarla üretilmiş dokümanların geniş bir zaman periyoduna dayalı analizini mümkün kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2011, 187-188). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE)'nin ortaya koyduğu güvenilir verilerinden yararlanılmıştır. HÜNEE (1999, 2004 ve 2008); DİE (1995, 2003); Koç, Eryurt, Adalı, & Seçkiner, (2010); DPT (1985, 2001); Fişek & Shorter, (1968); Shorter & Macura, (1982) Toros, (1985); Ergöçmen; Hancıoğlu, & Ünal, (1995); TÜİK 1927- 2019 verilerden yararlanılarak, Türkiye'nin demografik dönüşümü açıklanmıştır. Türkiye'de nüfus politikalarını şekillendiren yasal düzenlemeler, çalışmanın temel veri kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde, nüfus politikalarının etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

3 Bulgular ve Tartışma

3.1 Türkiye'nin Demografik Dönüşüm Süreci

Araştırmanın bu kısmında, demografik dönüşüm tespitine olanak sağlayan kaba doğum hızı, kaba ölüm hızı, toplam doğurganlık hızı, nüfus artış hızı, bebek ölüm hızı, ortalama yaşam süresi verileri ışığında; Türkiye'nin demografik dönüşüm süreci değerlendirilmiştir. Demografik Dönüşüm Kuramı'nın farklı türevleri bulunmaktadır. Çalışmamızda 4 aşamalı model esas alınmıştır. Daha önce vurgulandığı gibi Demografik Dönüşüm Kuramı yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarının hüküm sürdüğü bir süreçten; ölümlülük hızının düşük olduğu ve doğumların bilinçli olarak kontrol edildiği sürece geçişi öngörmektedir. 1923-2020 yıllarını kapsayan süreçte Türkiye, büyük bir demografik dönüşüm geçirmiştir.

Türkiye'de yapılan ilk nüfus sayımı olan 1927 yılında toplam nüfus 13.648.270 olarak tespit edilmiştir. Bu dönemde nüfusun 14.018.270 civarında olduğu; ancak askerlik ve vergi nedeniyle yaklaşık 250-370 bin nüfusun beyan edilmediği değerlendirilmektedir (Tandoğan, 1994:6 Doğanay, 2014:173, Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019: 66). Osmanlıdan ağır bir demografik yapıyı miras alan Türkiye'de; savaşlar, hastalıklar ve yokluk nedeniyle erkek sayısı azalmış, erkeklerin cephede uzun süre silahaltında kalması nedeniyle evlilik ve doğurganlık hızı düşmüştür. Genç nüfus, özellikle erkek nüfusun, genel nüfus içindeki oranı oldukça azalmıştır. Üretici yaş grubundaki nüfus sayısının düşmesi ve bağımlı nüfus oranının yükselmesiyle toplumun üretim ve tüketim dengesi bozulmuştur.

Şekil 1. Türkiye'de nüfusun büyüklüğü ve artış hızındaki değişimler (1927-2019).

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türkiye'nin nüfusu genel olarak doğrusal bir artış grafiği çizmesine karşılık; nüfus artış hızında dönemsel farklılıklar dikkat çekmektedir. 1940'lı yılların sonuna kadar nüfus artış hızı % 20'nin altında kalmıştır. Ülkemizde en düşük nüfus artış hızı % 10,59 oranıyla 1940-1945 döneminde gerçekleşmiştir. 1955-1960 döneminde ise % 28,53 oranıyla nüfus artış hızı en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu süreçte İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkisinin azalması, çok partili sisteme geçiş, bağımsızlık faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla ülkede sosyoekonomik anlamda bir iyileşme sağlanmıştır. Ayrıca sağlık alanındaki gelişmelerle erken teşhis ve tedavinin uygulanması, salgın hastalıkların önlenmesi, koruyucu sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle bebek ölümleri azalırken ortalama yaşam süresi uzamaya başlamıştır. Bu uygulamalar Türkiye'de nüfus artış hızını yükseltmiştir (Tandoğan, 1994: 8). Ayrıca, kaybedilen topraklar nedeniyle ülke sınırları dışında kalan Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye'ye göç etmesi nüfus artışını pozitif etkilemiştir. Lozan Anlaşması kapsamında imzalanan Türk-Yunan nüfus mübadelesiyle yaşanan göçler, nüfus yapısını değiştirmiştir. Uzun yıllar süren savaş koşulları sonrasında, siyasî, ekonomik ve demografik olarak oldukça zor bir süreç yaşayan Türkiye; nüfusun artmasını amaçlayan pronatalist politikalar uygulanmıştır. Bütün bu çabalar neticesinde, 1955 yılında 24.064.763 kişiye ulaşan Türkiye'nin nüfusu 32 yıllık süreçte ikiye katlanmıştır.

Nüfus artış hızının % 28,5 oranıyla en yüksek olduğu 1955-1960 döneminde Türkiye'de nüfusu 27.754.820 kişiye ulaşmıştır. 1960 darbesini yaşayan ülkede özellikle sosyal yaşamda farklı bir süreç başlamıştır. 1964 yılı itibarıyla Türkiye'de pronatalist politikardan vazgeçilerek; antinatalist politikalar dönemi başlamıştır. 1960-1965 döneminde azalmaya başlayan nüfus artış hızı; 1970-1975 dönemine kadar % 24-25 oranında sabit bir grafik çizmiştir. 1960'lı yıllarda başlayan ve 1980'li yıllara kadar devam eden nüfus artış hızındaki azalma; Türkiye'den Avrupa'ya gerçekleşen işçi göçlerinden kaynaklanmıştır. Ayrıca 1964 sonrası nüfus politikalarının bir uygulaması olan aile planlaması, şehirleşmenin artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, kadının iş hayatına daha fazla dahil olmasıyla doğum oranlarında belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

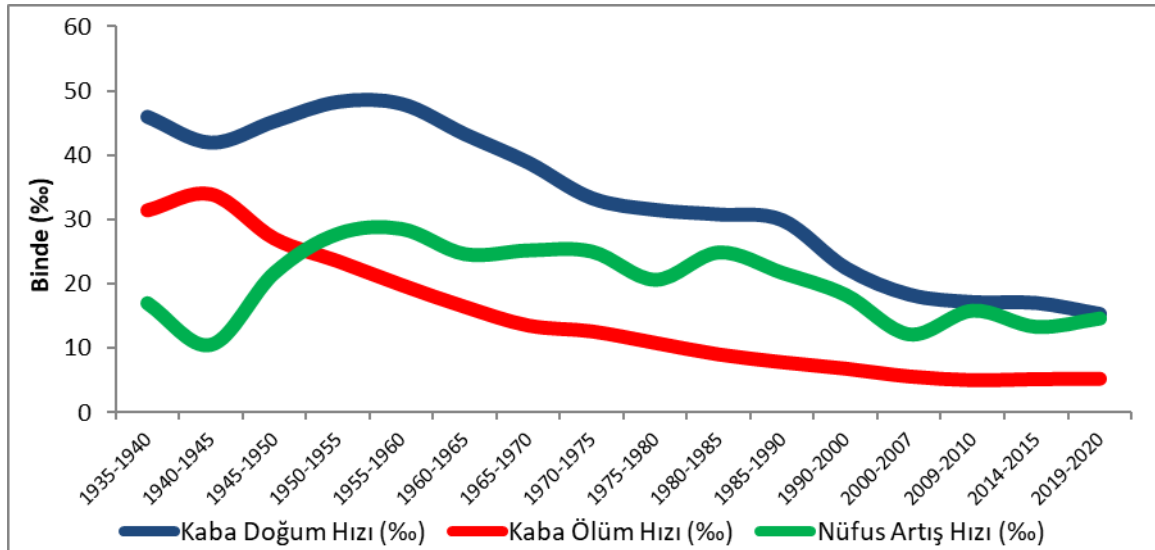
1975-1980 döneminde % 20,6'ya düşen nüfus artış hızı; 1980-1985 döneminde % 24,8'e yükselmiştir. Bu süreçte yaşam standartlarının iyileşmiş, tıp alanında önemli bilimsel ve teknolojik gelişmeler yaşanmış; erken teşhis ve tedavi uygulamaları yaygınlaşmıştır. Özellikle anne ve çocuk sağlığı alanındaki gelişmeler, bebek ölümlerinin azalmasına bağlı olarak nüfus artış hızı yeniden yükselmiştir. Ayrıca, giderek yaygınlaşan endüstrileşme, nüfusun kırsal alandan şehirlere kaymasına yol açmıştır. 1985 yılından sonra Türkiye'de nüfus artış hızı düşme eğilimine girmiştir. Nüfusun kentleşme oranının artması, kadınların sosyal ve ekonomik hayatta daha aktif şekilde rol alması, eğitim, kültür ve refah düzeyinin yükselmesi ve kişi başına düşen milli gelir artması nüfus artış hızının düşmesinde

kısmen rol oynamıştır. Nitekim 1985 yılından günümüze nüfus artış hızı ve doğurganlık hızı giderek düşmüştür. 1985-1990 döneminde % 21,7'ye düşen nüfus artış hızı; 1990-2000 döneminde ise %18,2'ye gerilemiştir. 1945 yılından sonra Türkiye'de ilk kez 2000'li yıllarda nüfus artış hızı % 20,2'nin altına düşmüştür. Bu dönemde nüfus artış hızı ve doğurganlık hızının düşmesinde ülkenin sosyoekonomik yapısındaki değişim kadar nüfus politikalarının rolü göz önünde bulundurulmalıdır.

2000-2007 döneminde nüfus artış hızı % 8,8 oranında azalarak % 12,2'ye gerilemiştir. Normal şartlar için bu oran oldukça yüksektir. Bu durum 2000 Genel Nüfus Sayımı ile 2007-ADNK sistemindeki verilerin kayıt altına alınmasından kaynaklanmıştır. 2000-Genel Nüfus Sayımında, bazı yerlerde nüfusu fazla göstermek amacıyla hayali nüfus eklemelerinin yapıldığı dile getirilmektedir (Bozbeyoğlu ve Tılıç, 2011: 104). 2007 ADNKS'de ise sadece nüfusa kayıtlı olan kişilerin verileri açıklanmıştır. 2007 sonrasında yıl bazında açıklanan verilere bakıldığında; 2007-2008 döneminde Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı % 13,1 iken; 2009-2010 döneminde % 15,8'e yükselmiştir. 2018-2019 döneminde ise nüfus artış hızı % 13,9'a düşerken 2023 yılında % 9 seviyesine düşeceği öngörülmektedir. 2007-2020 döneminde nüfus artış hızı % 12-15 bandı arasından dalgalı bir grafik çizmiştir (Şekil 1). 2019 yılında toplam nüfus 83.154.997 kişiye ulaşmıştır. TÜİK tarafından ana senaryo temelinde yapılan projeksiyona göre 2027 yılında 90 milyonu bulması beklenen Türkiye'nin nüfusu 2040 yılında 100 milyon, 2051 yılında ise 105 milyonu aşması öngörülmektedir (TÜİK 2019; Sertkaya Doğan, 2019: 86).

3.2 Kaba Doğum ve Ölüm Hızlarındaki Değişimler

Belli bir yıl içinde her bin nüfus başına düşen doğum sayısını gösteren Kaba Doğum Hızı (KDH); demografik bilgi kaynakları arasında sık kullanılan ölçütlerden biridir. Türkiye'de 1940'lı yıllarda % 45 olan kaba doğum hızı; 1950-1955 döneminde % 48'e yükselerek zirveye ulaşmıştır. 1980-1985 döneminde % 30'a düşen kaba doğum hızı; 2018-2019 döneminde % 15'e kadar gerilemiştir. Kaba ölüm hızının değişim sürecine bakıldığında; 1935-1940 döneminde % 31 olan kaba ölüm hızı; 1945-1950 döneminde % 27'ye düşmüştür. 1975-1980 döneminde % 10'a gerileyen kaba ölüm hızı; 2018-2019 döneminde % 5'e düşmüştür. 2000-2019 sürecinde yıl bazında açıklanan kaba ölüm hızı % 4,9 ve 5,6 arasında dalgalı bir grafik çizmektedir. Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı yıllarında kısmen yükselen ölümlülük oranı; 1950 sonrası yaşanan gelişmelere paralel olarak düşmeye başlamıştır. Özellikle 1980 sonrasında kaba ölüm hızı beklenmeyen ölçüde düşmüştür. Kaba doğum hızı ile kaba ölüm hızı arasındaki fark % 28 oranıyla; 1955-1960 dönemi en yüksek düzeye çıkarken; 1940-1945 döneminde % 8 oranıyla en az seviyeye inmiştir (Şekil 2). Doğurganlık hızının düştüğü, ölüm hızının yükseldiği 1940-1945 dönemi, Türkiye'de nüfus artış hızı % 10,5 oranıyla en düşük seviyeyi görmüştür. 1955-1960 döneminde % 28,5 oranı Türkiye'de nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönemdir. 1950 -1990 yılları arasında % 21-25 arasında dalgalı bir grafik çizen nüfus artış hızı; 2018-2019 döneminde % 14,6'ya kadar gerilemiştir. Azalan bir grafik çizen kaba ölüm hızı; 65 yaş üstü nüfus oranının yükselmesi nedeniyle önümüzdeki süreçte kısmen yükselmesi öngörülebilir.

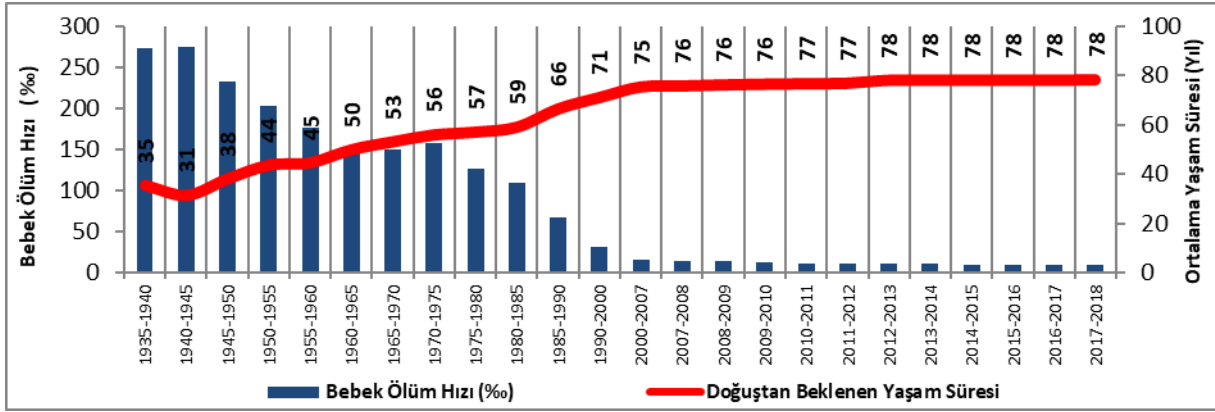
Şekil 2: Türkiye'nin demografik dönüşüm sürecinde kaba doğum, kaba ölüm ve doğal nüfus artış hızlarının değişimi (1935-2019).

Kaynak: Fişek ve Shorter, 1968; Shorter ve Macura, 1982; Toros, 1985; DPT, 1985, 2001; DiE, 1995; DiE, 2003; Ergöçmen vd., 1995; TÜİK, 1995; UN, 2018, HÜNEE, 1993 ve HÜNEE, 2008; TÜİK, 2019; verilerden yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Doğurganlıkla ilgili temel ölçütlerden biri olan Toplam Doğurganlık Hızı (TDH): doğurganlık çağı olarak bilinen 15-49 yaşları arasında teorik olarak bir kadına düşen canlı doğum sayısını ifade etmektedir. Türkiye'de, demografik yapıyı yeniden inşa etme sürecinde uygulanan nüfus politikaları kapsamında; 1950 yılına kadar toplam doğurganlık hızı sürekli yükselmiştir. 1935-1940 döneminde yani kadın başına düşen çocuk sayısı 6,6 iken; 1945-1950 döneminde 6,8'e yükselmiştir. 1955-1960 döneminde 6,6 olan kadın başına düşen çocuk sayısı; 1965-1970 döneminde 5,7'ye inmiştir. 1980-1985 döneminde kadın başına düşen çocuk sayısı 4,1'e inmiştir. 1985-1990 döneminde kadın başına düşen çocuk sayısı 3,2'ye gerilerken, 1995-2000 döneminde 2,5'e inmiştir. 2018-2019 döneminde ise kadın başına düşen çocuk sayısı 1,9'a gerilemiştir. Yani doğurganlık nüfusun kendini yenileme düzeyinin altına düşmüştür (Şekil 2). 1975

yılında ülke nüfusu 40.347.719 kişi iken doğan çocuk sayısı 1.251.000 kişidir. Ancak nüfusumuzun 83.154.997 kişiye ulaştığı 2019'da doğan çocuk sayısı 1.183.652'ye düşmüştür. Türkiye'de nüfus 40 milyondan 82 milyona ulaştığı halde doğan çocuk sayısı 67.348 kişi azalmıştır.

Herhangi bir yerde demografik yapıyı açıklayan temel ölçütlerden biri de Bebek ölüm hızı (BÖH)'dir. 1945 yılında BÖH % 274 iken; 1950 yılında % 233'e düşmüştür. Sağlık alanındaki gelişmeler, yeni tedavi yöntemleri ve ilaçlar, yeni doğan ve gebelikte artan sağlık hizmetlerinin toplum genelinde yıllar itibariyle yaygınlaşmasına paralel olarak BÖH düşmüştür. 1960'lı yıllarda % 153'e düşen BÖH; 1985 yılında % 109'a gerilerken 2000 yılında % 31'e düşmüştür. 2007-2019 döneminde ise % 9,8- 9,3 bandında azalan bir grafik çizmektedir. 1950-2015 döneminde Türkiye'de, yıllar itibariyle bebek ölümleri giderek azalmaktadır. Tıp alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler hastalıkların önlenmesi, erken teşhis ve tedavi uygulamaları, koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması bebek ölümlerini azaltmıştır. Bu durum aynı zamanda doğuştan beklenen yaşam süresini yükselmiştir.

Şekil 3. Türkiye'de bebek ölüm hızı ve doğuştan beklenen yaşam süresinin değişimi (1940-2018).

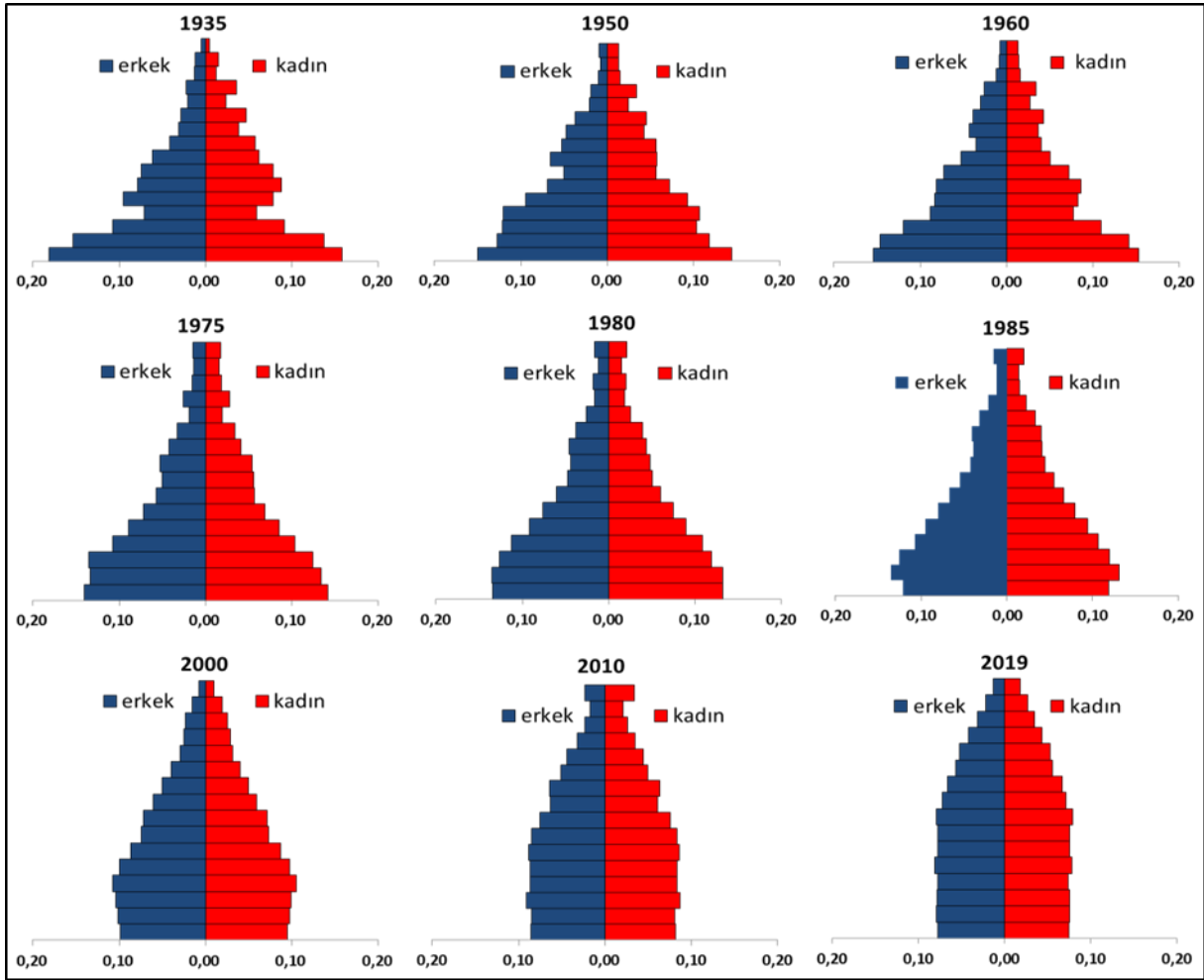
Kaynak: TÜİK verilerden yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Bir insanın ortalama ne kadar yaşayabileceğini gösteren doğuştan beklenen yaşam süresi, ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren ölçütlerden biridir. Türkiye'de 1940'lı yıllarda 35 olan ortalama yaşam süresi, 2019 yılında 82'ye yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönem 1945 yılında 31'e düşen doğuştan beklenen yaşam süresi, 1950'li yıllardan itibaren sürekli artarak 2000'li yıllarda 78'e çıkmıştır. Sosyoekonomik gelişmeler ile sağlık ve yaşam koşullarının iyileşmesi Türkiye'de doğuştan beklenen yaşam süresinin yükselmesini sağlamıştır. 1945 yılında erkek nüfus için 30 yıl ve kadın nüfus için 33 yıl olan doğuştan beklenen yaşam süresi; 2019 yılında erkeklerde 75, kadınlarda ise 81'e yükselmiştir. Genel olarak kadınlar erkeklerden daha uzun süre yaşamaktadır.

3.3 Nüfusunun Yaş Grupları Göre Dağılımı

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısını özet bir görselle ortaya koyan nüfus piramitleri, ülkelerin demografik özelliklerine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Nüfusun yaş grupları itibariyle dağılımını gösteren yaş piramidi; bir ülkede nüfusun artış, azalış veya dengede kalma durumunu açıklamaktadır. Nüfus artış hızıyla nüfus piramidinin biçimi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Nüfus piramidinin biçimini belirleyen en önemli unsur doğumlarıdır. Geniş tabanlı nüfus piramitleri doğurganlığın yüksek olduğunu; dar tabanlı nüfus piramitleri ise doğurganlığın düşük olduğunu göstermektedir. Nüfus piramitlerinde şekilsel olarak üst kısımda görülen hızlı daralmalar ölümlülük hızının yüksek; daha yavaş daralmalar ise ölümlülük seviyesinin düşük olduğunu belirtmektedir.

1935-2019 yılları arasındaki nüfus piramitlerinde, Türkiye'de nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının nasıl bir değişim geçirdiği açık bir şekilde görülmektedir (Şekil 3). Bu süreçte ülkemizde yüksek doğurganlık rejiminden düşük doğurganlık rejimine geçiş yaşanmıştır. Geniş tabanlı ve hızlı daralarak yükselen 1935 yılı nüfus piramidi, doğum ve ölüm hızının yüksek olduğu bir demografik modeli göstermektedir. Yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm rejiminin hâkim olduğu bu dönem Türkiye'nin demografik dönüşümünün başlangıç aşamasını oluşturmaktadır. Toplam nüfus, istikrarlı ve yavaş bir artış grafiği çizmektedir. 1935, 1950 ve 1960 yıllarına ait nüfus piramitleri incelendiğinde her üç piramidin genel olarak benzer bir karakteri yansıttığı söylenebilir. Bu dönemde doğurganlık hızı gibi ölümlülük hızı da yüksektir. Nüfus piramitleri aynı zamanda geçmiş dönemde yaşanan nüfus hareketlerinin yorumlanmasına imkân sunmaktadır. Mesela, 1935 yılı nüfus piramidinde 15-19 yaş grubunu oluşturan sütunların darlığı oldukça dikkat çekmektedir. Bu durumun nedeni 1914-1922 yılları arasında erkek nüfusun silahaltına alınmasından kaynaklanmıştır. Zorunlu olarak ertelenen evlenme ve doğurganlık nedeniyle diğer doğum kuşaklarına göre 15-19 yaş grubu sayısal olarak daha düşüktür. Bu durumun sonuçları Türkiye'de 1980 yılına kadar bütün nüfus piramitlerine yansımıştır (Şekil 3).

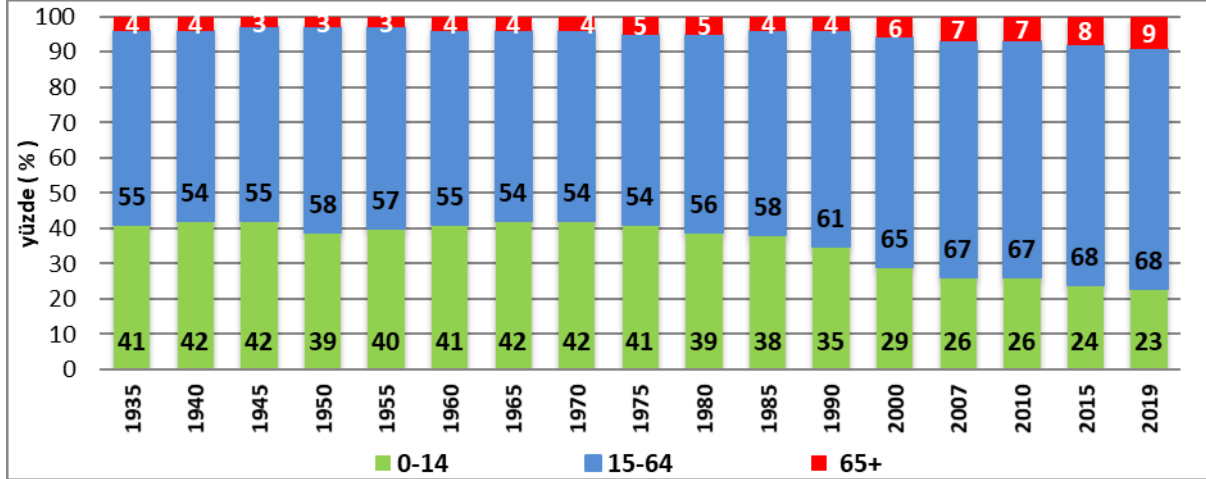
Şekil 3: nüfusun yaş yapısının değişimi, 1935,1950, 1960; 1975, 1980, 1985; 2000, 2010 2019 (%).

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

1935 yılı itibarıyla yüksek doğurganlık verilerini yansıtan geniş tabanlı nüfus piramitleri, 1975 yılına kadar devam etmiştir. 1960 sonrasında başlayan doğurganlık seviyesindeki düşüş, 1980'li yıllarda nüfus piramidinin şeklini değiştirmiştir. Bu dönemde 0-4 yaş grubu ve 5-9 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı neredeyse birbirine yaklaşmıştır. Ancak asıl kırılma 1980 sonrasında başlamıştır. 1985 yılı itibarıyla ülkemizde nüfus piramitlerinin taban bölümünde daralma başlamıştır. 0-4 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı belirgin düzeyde azalmıştır (Şekil 3). Nüfus piramitlerinde taban sütundan üst sütuna doğru şekillenen hızlı daralma, 1990-2000 döneminde yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. 2000 yılında 0-4 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı 5-9 yaş grubundan daha düşük seviyede iken; 5-9 yaş grubunun oranı ise 10-14 yaş grubundan daha düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Ayrıca, genç yaş gruplarının toplam nüfus içindeki oranı neredeyse birbirine eşit duruma gelmiştir. 2010 yılı nüfus piramidinde 0-14 yaş grubundaki azalma devam ederken; 75 yaş üstü nüfus oranındaki artış dikkat çekmektedir.

Ülkedeki sosyoekonomik dönüşüme bağlı olarak tüm yaş gruplarında ölüm hızının düşmesiyle nüfus piramitlerinde çok hızlı bir şekilde daralma gözlenmiştir. 2019 yılı nüfus piramidi ise doğurganlık seviyesinin hızlı bir şekilde azalmaya devam ettiği, nüfusun yaş yapısının durağan modelli ülkelerin rejimine benzemeye başladığı söylenebilir. Nüfus piramidi, tabandan başlayarak yukarıya doğru kenarları dik bir kule gibi görünmeye başlamıştır. Genel olarak demografik dönüşüm sürecinde bu aşama dengelenme süreci olarak değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye'de bu aşamadan önce nüfus piramidinin tabanında hızlı bir daralma yaşanmış ve nüfus artışı durağan bir seyir izlemeye başlamıştır. Doğurganlık seviyesinin hızlı bir şekilde azalmasıyla ülkemizin 15 yaş altı nüfusun toplam nüfus

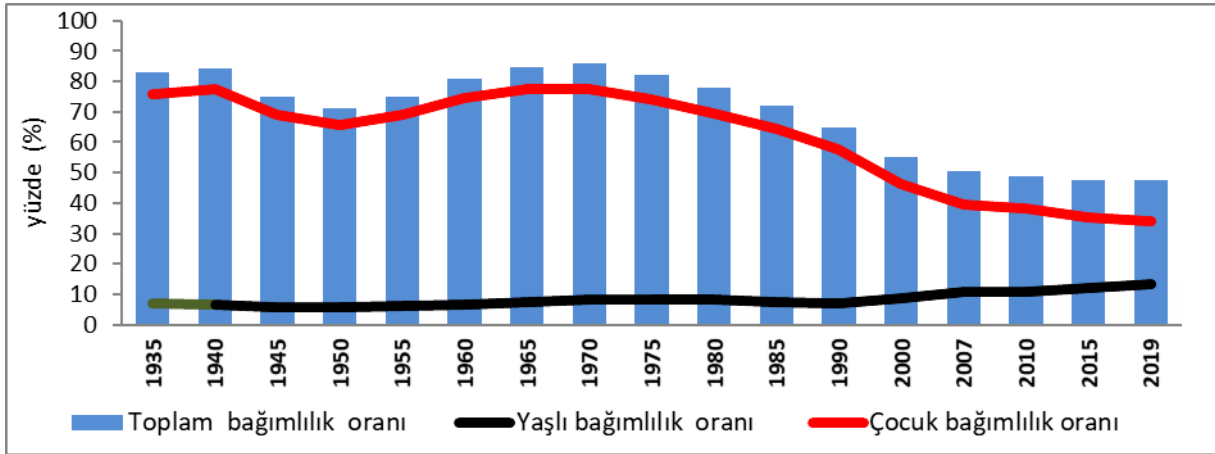
içindeki payı ise giderek azalmaktadır. Buna karşılık ortalama yaşam süresinin uzamasıyla yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı artmaktadır.

Şekil 4. Türkiye’de Nüfusun Geniş Yaş Gruplarına Göre Değişimi (1935-2019).

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türkiye nüfusunun yaş yapısındaki değişim geniş aralıklı yaş grupları üzerinde irdelendiğinde; demografik dönüşümün sonuçları daha açık bir şekilde görülmektedir. Ülkede 0-14 yaş arası çocuk nüfus oranı azalırken; 15-64 yaş grubunun oranı yükselmektedir. 65 yaş üstü nüfus oranının ise hızlı bir şekilde yükselmesi dikkat çekmektedir. Türkiye’de 0-14 yaş arası çocuk nüfus oranı 1935 yılında % 41 iken; 1980 yılında %38’e düşmüştür. 2000 yılında ise 0-14 yaş arası çocuk nüfus oranı % 29 gerilerken, 2019 yılında % 23’e kadar düşmüştür. 1940-2019 sürecinde 0-14 yaş arası çocuk nüfusun toplam nüfusa oranı yaklaşık % 50 civarında azalmıştır. 15-64 yaş aralığı çalışma çağındaki nüfusun oranı 1935 yılında % 55 iken; 2019 yılında %68’e yükselmiştir. Bu yükseliş erken dönem ölüm hızlarının azalmasının etkisinden daha çok yüksek doğurganlık koşullarının hüküm sürdüğü yıllarda doğan nüfus gruplarının çalışma çağına girmesinden kaynaklanmıştır (Koç vd., 2010: 10). Bugüne kadar genç nüfus yapısıyla dikkat çeken Türkiye, giderek nüfusu yaşlanan bir ülkeye dönüşmektedir (şekil 4).

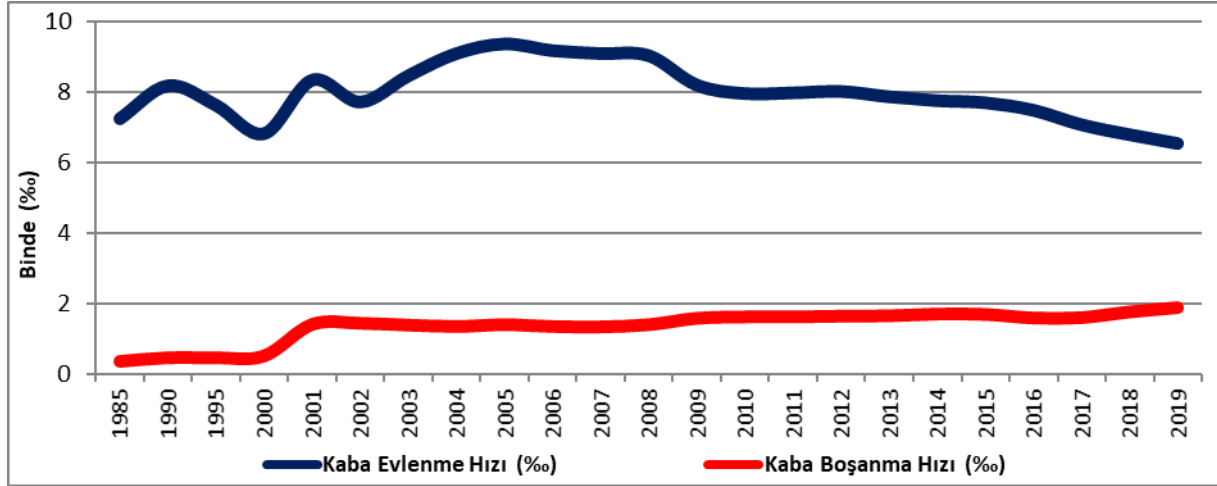
Şekil 5. Türkiye’de Nüfusun bağımlılık oranlarının değişimi (1935-2019).

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Demografik dönüşüm sürecine ilişkin temel göstergelerden biri olan bağımlılık oranı; bir toplumda 15 yaş altı ve 65 yaş üstü oluşan bağımlı nüfusun çalışan nüfusa oranı göstermektedir. Çalışan bir kişinin ürettiğinin ortalama kaç kişi tarafından tüketildiğini gösteren bağımlılık oranının Türkiye’deki değişimine bakıldığında; aşağı yönlü dalgalı bir grafikte karşılaşılmaktadır. 1935 yılında % 82 genel bağımlılık oranı 1980’li yıllara kadar % 70’in üzerinde seyretmiştir. 2000 yılında % 64’e düşen genel bağımlılık oranı 2019 yılında % 47’ye kadar düştüğü görülmektedir. Ekonomik olarak aktif olan birey başına düşen çocuk sayısını (0-14 yaş) ifade eden çocuk bağımlılık oranı, 1935 yılında % 75 iken; 1980’de % 69’a düşmüştür. 2000 yılında % 46’ya gerileyen çocuk bağımlılık oranı; 2019 yılında % 39’a düşmüştür. Çalışma çağındaki birey başına düşen yaşlı (64 yaş ve üstü) birey sayısını ölçen yaşlı bağımlılık oranı ise 1935 yılından 2000 yılına kadar % 5 ve % 8 bandında dalgalı bir grafik çizmiştir. 2007 yılında %10 yükselen yaşlı bağımlılık oranı, 2019 yılında % 13’e yükselmiştir. Özetle Türkiye’de 2019 yılında, çalışma çağındaki 100 kişi, 34 çocuğa ve 13 yaşlı olmak üzere toplam 47 kişiye bakmaktadır. Bu noktada 0-14 yaş çocuk bağımlılık oranının düşmesi, ülkelerin geleceği için tehlike arz etmektedir.

3.4 Evlenme ve Boşanmaların Türkiye Genelinde Yıllara Göre Değişimi

Nüfus artışı, evlenme ve boşanma, ortalama evlenme yaşı birbiriyle bağlantılı demografik kavramlardır. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden Kaba Evlenme Hızı (KEH) için Türkiye genelinde değerlendirme imkânı sunan veriler 1982 sonrası ortaya konulmuştur. Bu verilere bakıldığında ülke genelinde Kaba Evlenme Hızı (KEH); ‰ 9,37 ile ‰ 6,5 arasında dalgalı olarak arasında gidip gelmektedir. Evlilik olayının en az olduğu 1985 yılında evlenme sayısı 365.109 iken KEH ‰ 7,2 düzeyindedir. Evlilik olayının en yüksek olduğu 2008 yılında 641.973 evlilik yapılmış olup KEH ‰ 9,4 oranını bulmuştur. 2005 yılında KEH ‰ 9,3 oranıyla en yüksek seviyeye ulaşırken; 2019 yılında ‰ 6,5 oranıyla en düşük noktaya inmiştir (Şekil 6). Demografik göstergelerden biri olan evlenme sayısının 1985-2019 dönem trendi incelendiğinde; dalgalı bir grafikte birlikte karşılaşılmaktadır. Ancak dağlanmanın genel anlamda azalma eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

Şekil 6. Türkiye'de Kaba Evlenme Hızı ve Kaba Boşanma Hızının Değişimi (1985-2019).

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Küresel dünyada sosyoekonomik alanda yaşanan gelişmeler, toplumsal yaşamı düzenleyen değerler sistemini değiştirip aile kurumunu ve evlilik olaylarını da etkilemiştir. Türkiye'de boşanma olaylarına ilişkin veriler 1927 yılı itibariyle ülke genelinde derlenmeye başlanmıştır. Evlenme olaylarına göre boşanma verileri ülke genelini kapsayacak şekilde cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kayıt altına alınmaya başlamıştır (TÜİK, 2019). Bin nüfus başına düşen boşanma sayısını ifade eden Kaba Boşanma Hızı (KBH) 2000'li yıllara kadar ‰ 1 oranının altında seyretmektedir. 2001 yılında KBH ilk kez ‰ 1,41 oranıyla ‰ 1 oranının üzerine çıkmıştır. Türkiye'nin toplam nüfusu 1950-1990 döneminde yaklaşık 2 kat artarken, boşanmalar 5 kat artış göstermiştir. 2019 yılında KBH ‰ 1,88 oranıyla Türkiye tarihinde en yüksek noktaya ulaşmıştır. Evlenen çiftlerin sayısı 2018 yılında 554.389 iken 2019 yılında % 2,3 azalarak 541.424 kişiye düşmüştür. Boşanan çiftlerin sayısı ise 2018 yılında 143.573 iken 2019 yılında % 8,0 artarak 155.047'ye yükselmiştir (Şekil 6). Türkiye'de boşanma olayları, sıradan bir olgu olmaktan çıkarak, önemli bir toplumsal meseleye dönüşmüş durumdadır.

3.5 Türkiye'nin Demografik Dönüşüm Sürecinde Nüfus Politikaları

Nüfus konusunda yaşanan sorunlara çözüm üretmek amacıyla yöneticiler tarafından belirlenen ve uygulanan kurallar, ülkelerin nüfus politikasını şekillendirmektedir. Nüfus politikaları; ulusal hükümetlerin üç temel demografik değişken olan doğum, ölüm ve göç süreçlerini etkilemek için bilinçli olarak gerçekleştirdikleri eşgüdümlü eylemleri kapsamaktadır (UNPF, 2020). Devletlerin nüfus büyüklüğü, yaş yapısı, artışı, azalış durumu, dağılımı ya da niteliğini etkilemek için aldıkları tedbirler nüfus politikalarını belirlemektedir (Eryurt vd, 2013:138; May, 2012: 42; Serper, 1980:9). Nüfus politikaları üç farklı şekilde planlanıp uygulanmaktadır: Nüfus artışını yükseltmeyi amaçlayan (Pronatalist) politikalar; nüfus artışını durdurmayı amaçlayan (Antinatalist) politikalar ya da sadece nüfusun niteliğini geliştirmeyi amaçlayan politikalar (Başol, 1995: 50; Doğan, 2011: 296). Türkiye'de uygulanan nüfus politikaları üç döneme ayrılmaktadır. İlk olarak doğurganlığı artırıcı (pronatalist) nüfus politikalarının uygulandığı 1923-1963 dönemi. İkinci aşamada, doğurganlığı azaltıcı (antinatalist) nüfus politikalarının uygulandığı 1964-2013 dönemi. Üçüncü aşama ise 2014 yılı itibariyle yeniden uygulanan pronatalist nüfus politikaları dönemi.

3.6 1923-1963 Dönemi; Pronatalist Politikaları

XX. yüzyılın ilk yarısına kadar dünya genelinde ve Türkiye özelinde nüfus miktarı bir güç unsuru olarak görülmektedir. Bu süreçte Ekonomik gelişme ve politik dengeler açısından nüfusun büyüklüğü ülkeler için önemlidir. Çünkü üretim için ihtiyaç duyulan güç ve askeri güç insan gücüne dayalıdır. Özellikle uzun süren savaşlar, toprak kayıpları, kıtlık ve hastalıklar, sağlık hizmetlerinin yetersiz olması nedeniyle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de nüfus artış hızı ‰ 20'nin altına düşmüştür. Genç ve erkek nüfusun toplam nüfus içindeki oranı oldukça azalmıştır. Bu nedenle Türkiye'de 1963 yılına kadar pronatalist nüfus politikaları uygulanmıştır.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan yeniden yapılanma sürecinde, nüfus konusu öncelikli meseleler arasında yer almıştır. 1 Mart 1923'te Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından Meclisin açılış konuşmasında: "Nüfus meselesi bir memleketin en mühim mesaili hayatıyesindedir" (Güriz, 1975:4) söylemi Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin nüfus politikalarını şekillendirmiştir. Dönemin

yöneticileri, bilim adamları, yazar ve düşünürleri pronatalist politikaları desteklemiştir Banguoğlu (1945), Aydemir (1932), Nabi (1939). Nüfusun artırılmasını amaçlayan bu tutumun Türkiye’de somut uygulamalarla desteklenmiştir. İlk olarak 1926’da “Merkezi İstatistik Müdüriyet-i Umumiyesi” kurulmuştur. Doğurganlığı artırmak amacıyla ilk yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 1926 tarih ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununda; ‘hayat ve vücut bütünlüğü hakkı’ gerekçe gösterilerek ilaç ve alet kullanılarak çocuk düşürme yasaklanmıştır. Türk Ceza Kanunu’nun 468, 469, 470 ve 471 ve 472 maddeleri çocuk düşürmeyi ve düşürtmeyi ağır ceza yaptırımlarına bağlamıştır. “Kasden çocuk düşürmek ve düşürtmek” kürtaj ve çocuk yapmaya engel olacak diğer uygulamalar “kişilere karşı suçlar” kapsamında ele alınmıştır. Akabinde mevcut nüfusun tespiti için 1927 yılında ilk nüfus sayımı yapılmıştır.

Pronatalist nüfus politikalarının ilk müstakil resmi belgesi, 1930 tarih ve 1593 sayılı ‘Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’dur. Bu kanunun 152. maddesiyle gebeliğe engel olacak veya çocuk düşürmeye yarayacak her türlü araç ve gerecin ithali, dağıtımı ve satışı yasaklanmıştır (Resmî Gazete; Tarih: 06.05.1930 Sayı: 1489). Kürtaj konusunda yasaklar içermesi nedeniyle nüfus politikaları açısından ayrı bir önem arz eden Umumi Hıfzıssıhha Kanunu; aile ve nüfus konusunu kamusal bir unsur olarak ele almıştır. 1926 yılında çocuk düşürmenin önüne geçmek ve nesli korumak amacıyla yapılan yasal düzenlemeler; 1936 tarih ve 3038 sayılı kanunla “İrkin Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Cürümler” şeklinde revize edilmiştir. Doğurganlığı düşürecek her türlü bilginin aktarılması ve isteyerek düşük yapma bir suç unsuru olarak ağır ceza kapsamında değerlendirilmiştir (Doğan, 2011: 298; Eryurt vd., 2013: 132). Bu süreçte yapılan bir başka yasal düzenleme ise evlilik yaşının düşürülmesidir. 1938 tarih ve 3453 sayılı yasa kapsamında asgari evlilik yaşı, erkekler için 17’ye kadınlar için 15’e düşürülmüştür (TÜGİAD, 1993: 11; Eryurt vd., 2013: 132).

Yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi amacıyla teşvik edici ve ödüllendirici uygulamalar yapılmıştır. 1929 tarih ve 1525 sayılı “Şase ve Köprüler Kanunu” ile 5’ten fazla çocuğu olan aileler, yol vergisinden muaf tutulmuştur (Resmî Gazete; Tarih: 12.06.1929 Sayı: 1214). 1930 yılında 6 ve daha fazla çocuklu ailelere madalya ve para ödülü verilmiştir (Resmî Gazete; Tarih: 06.05.1930 Sayı: 1489). 1931 tarihli ve 1771 sayılı “Mübadele ve Tefviz İşlerinin Kâfi Tasfiyesi Hakkında Kanun” kapsamında hazineye ait arazilerin dağıtımında çocuk sayısı fazla olan ailelere öncelik tanınmıştır. Aynı şekilde 1931 tarihli “İktisadi Buhran Vergisi” ve 1932 tarihli “Muvazene Vergisi Kanunu” hazırlanırken çok çocuklu aileler vergiden muaf tutulmuştur (Murat vd.,1997: 29). 1944’te kamu çalışanlarına çocuk yardımı verilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır. 1949 yılında çocuk sayısı orantılı şekilde gelir vergisi muafiyeti getirilmiştir. 1949’da Gelir Vergisi Kanunu’nun 90. maddesiyle belli bir yaşa kadar evlenmeyenlerin fazla vergi ödemeleri öngörülmüştür. “Bekârlık Zammı” adı altında dolaylı şekilde bekârlık vergisi çıkarılmıştır (Oktay, 2013, 39; Kaya ve Yalçınkaya, 2014: 176; Semiz 2010: 423-424).

1930’lu yıllarda ana-çocuk sağlığının korunması amacıyla başta belediyeler olmak üzere yerel yönetim birimleri; hastanelerin kurulması, yoksullara ücretsiz sağlık hizmetlerinin sunulması ve ücretsiz ilaç temin edilmesi sağlanmıştır. Doğurganlığı artırıcı nüfus politikasına aykırı eylemleri yaymayı amaçlayan “Gebe Kalmamak için Ne Yapmalı” adlı bir eser yetkili merciler tarafından toplatılmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Sayı: 4879 Dosya: 86-83’ten akt. Çakmak, 2007: 40).

1923-1963 döneminde Türkiye’de nüfus artışını doğrudan veya dolaylı yollarla teşvik eden çok sayıda kanuni düzenleme yapılmıştır. 40 yıllık süreçte gebeliği önleyici yöntemlerin reklamı, ithalatı ve satışı önlenmiştir. Doğurganlığı azaltan, doğum oranlarını düşüren her türlü tutum ve faaliyet yasaklanmıştır. Ülkede uygulanan nüfus ve aile politikaları, nüfus artışını hızlandırmıştır. Türkiye’de nüfus artışı ve nüfus politikalarıyla ilgili 1950’lerde başlayan kısık sesli tartışmalar, 1960’larda giderek yoğunlaşmıştır. 1960 Askeri müdahalesiyle yönetime el konulmuştur. 1960 yılında Devlet Plânlama Teşkilatı’nın kurulmasıyla antinatalist politikalar gündeme gelmiştir. Nitekim 1964 yılı itibariyle Türkiye’de nüfus politikaları açısından farklı bir süreç başlamıştır.

3.7 1964-2013 Dönemi; Antinatalist Nüfus Politikaları

1950-1960 döneminde Türkiye’de ekonomik, siyasal, toplumsal ve endüstri alanında değişim süreci başlamıştır. İthal ikameci sanayileşme politikası nedeniyle sanayi sektöründe istihdam edilen nüfus artmıştır. Tarımda makineleşmeyle kırdan kente göçler hızlanmıştır. Ayrıca, ülkede 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle birlikte idari olarak olağandışı bir süreç başlamıştır. Ekonomik ve yönetsel anlamda bir dizi düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerin dayanağını oluşturan 1961 Anayasası’nda, “Sosyal ve Ekonomik Hükümler” başlığı altında kalkınma planlarının hazırlanması kararlaştırılmıştır. Kamu hizmetlerinin yürütülmesine yönelik planlama, anayasal zorunluluk haline gelmiştir. Böylece 30 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur (Eryılmaz ve Tuncer, 2013: 172; Resmi Gazete: Tarih:05.10.1960 Sayı:1062). DPT’nin kuruluşu Türkiye’nin AB süreci ile bağlantılıdır. 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu’na ortaklık başvurusunda bulunan Türkiye, 1963’te imzalanan Ankara Anlaşması’yla AB yolunda ilk adımı atmıştır (Uysal, 2001: 141). Ancak Avrupa Topluluğu’nun temel şartlarından biri planlı kalkınma sürecinin başlatılmasıdır. Türkiye’de sistematik ve dönemsel planlamaya geçişini isteyenler arasında Türkiye’ye borç sağlayan dış çevreler de bulunmaktadır (Kepenek, 2012: 139). 1964 yılında I. Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlamıştır (DPT, 1963). Türkiye’de “Planlı Dönem” olarak ifade edilen 1964 yılından günümüze; 11 farklı dönemi kapsayan Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanıp uygulanmıştır. 2011 yılında ise Kalkınma Bakanlığı’nın kurulmasıyla Devlet Planlama Teşkilatı’nda yönetsel olarak değişim yapılsa da Beş Yıllık Kalkınma Planları uygulaması devam etmektedir. Son olarak 2019-2023 dönemini kapsayan XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır (XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2019).

3.7.1 Antinatalist Politikalara Geçiş Süreci (1964-1982)

DPT tarafından uygulamaya konulan kalkınma planlarında nüfus meselesi öncelikli konular arasında yer almıştır. Nüfusun büyüklüğü ve yapısı, kalkınma planlarını şekillendiren temel unsurlardan biridir. Bu dönemde doğurganlığın düşürülmesi amacıyla ilk kez yasal düzenlemeler yapılmıştır. Nüfus planlaması ve aile planlaması kavramları Türkiye gündemine girmiştir. 1963-1967 dönemini kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda; nüfus artış hızı ilk defa bir sorun olarak ele alınmıştır (DPT, 1963:35). Planın “nüfus meselesi”

bölümünde; yeni nüfus politikasının uygulama sürecindeki önlemler belirtilmiştir. İktisadi gelişmeyle nüfus arasında ilişki ön plana çıkarılmıştır. Nüfus artış hızının Türkiye'de ekonomik gelişmeyi engellediği vurgulanmıştır. Bir sorun olarak tanımlanan nüfus artış hızının azaltılması hedeflenmiştir (DPT, 1963: 35). Bu bağlamda 1965 tarih ve 557 sayılı "Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun" Türkiye'nin nüfus politikalarında bir dönüm noktası olmuştur. Bu kanun kapsamında gebeliği önleyici yöntemlerin ithali, satışı ve kullanımını yasaklayan 1936 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun ilgili hükümleri kaldırılmıştır. Gebeliği önleyici bilgilerin yayılması ve gebeliği önleyici araç ve ilaçların ithali ve satışı cezai yaptırım gerektiren bir durum olmaktan çıkarılmıştır (Resmi Gazete, Tarih:10.4.1965, Sayı:11976). Evlenme yaşı kadın-erkek her iki taraf için asgari 18 yaşa yükseltilmiştir. Aynı zamanda antinatalist nüfus politikalarının hayata geçirilmesi amacıyla kurumsal bir yapı oluşturulmuştur. İlk olarak 1965'te Sağlık Bakanlığına bünyesinde Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Aile planlaması politikaları, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın sorumluluğunda yürütülmüştür. 1967 yılında ise Nüfus Planlaması Uygulama İşbirliği Komitesi kurulmuştur (DPT: 1983: 333).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) dönemini "Nüfus planlaması" kavramı yerine ilk kez "aile planlaması" kullanılmıştır. Antinatalist nüfus politikaları açık bir şekilde ortaya konulmuştur (DPT, 1968: 226) Anne-çocuk sağlığını korumak, nüfusun yapısını iyileştirmek, nüfus artış hızının iktisadi, gelişme üzerindeki baskısını azaltmak amacıyla aile planlamasının devam edeceği belirtilmiştir. Ailenin gücünü aşan sayıda çocuk sahibi olmak istemeyen; fakat bilgisizlik veya imkânsızlık nedeniyle bunu sağlayamayanlara, bilgi verilmesi ve ilaç yardımı yapılması kararlaştırılmıştır (DPT, 1968: 47). Milli gelirin artmasına rağmen, kişi başına düşen gelirin istenilen seviyeye ulaşmadığı belirtilmiştir. İktisadi gelişim için gerekli tasarrufun sağlanmamasının nedeni ailenin gücünü aşan sayıda çocuk sahibi olmasına bağlanmıştır. Özellikle nüfus artış hızını azaltan, ailelerin istedikleri zaman ve sayıda çocuk sahibi olmalarını mümkün kılan aile planlaması ön plana çıkmıştır (DPT, 1963: 226). Bu dönemde Türkiye'de nüfus artış hızı düşmeye başlamıştır. III. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977) aile planlaması ve sağlık hizmetlerinin bütün olduğu vurgulanmıştır. Antinatalist politikaların somut olarak uygulanabilmesi için ana-çocuk sağlığı ile aile planlaması hizmetleri birleştirilmiştir.

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983) döneminde nüfus planlaması hususunda devletin sorumluluğu azaltılarak nüfus politikalarının sosyal ve ekonomik göstergeler doğrultusunda uygulanmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Kaya ve Yalçınkaya, 2014: 177). Ancak 12 Eylül 1980 askeri darbesi nedeniyle IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı sekteye uğramıştır. Darbe yönetiminin başında bulunan Kenan Evren'in 1982 yılında "2 Çocuk Yeter" söylemi antinatalist politikaları hızlandırmıştır (Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Sayı:572; 21.12.1982). Aynı şekilde dönemin Sağlık Bakanlığı ideal çocuk sayısının 2 olduğunu belirtmiştir (Doğan, 2011: 302). Nüfus planlamasına dair yöneticilerin söylemlerinin somut olarak uygulaması için kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

1964-1982 döneminde nüfus artış hızı düşmeye başlamıştır. Ancak hedeflenen sonuca ulaşamamıştır. Belli bir kültür düzeyinin altında olan kadın ve erkek nüfusun planlama sebebiyle çıkarılan yasalardan yararlanmasa beklenemez (Doğanay, 1997: 209). 1980 darbesini izleyen süreçte nüfus planlamasıyla ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1983 yılı itibarıyla nüfus politikaları yeniden şekillenmiştir.

3.7.2 Antinatalist Politikaların Yaygınlaşma Süreci (1983-2013)

1980'li yıllarda Türkiye'de sosyal ve ekonomik anlamda birçok önemli hadise yaşanmıştır. Bu dönem antinatalist politikalar ve aile planlaması kavramı ilk kez 'Anayasa'da yer almıştır. 1982 Anayasa'sında aile planlamasının öğretilmesi ve uygulanması devletin görevleri arasında yer aldığı vurgulanmıştır. 1982 Anayasa'sının 41. maddesinin ikinci fıkrasında: "Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar" ifadesine yer verilmiştir (1982 Anayasası: 2018). Anayasanın kabulünden kısa bir süre sonra 1983 tarih ve 2827 sayılı "Nüfus Planlaması Hakkında Kanun" yürürlüğe konulmuştur. Bu yasayla 1965 tarihli 557 Sayılı "Nüfus Planlaması Yasası" antinatalist politikalara yönelik hedefleri karşılamadığı gerekçesiyle revize edilmiştir. 2827 sayılı "Nüfus Planlaması Hakkında Kanun" esas olarak çıkarılan 510 sayılı "Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük" ve "Nüfus Planlaması Hizmetlerini Yürütme Yönetmeliği" ile çocuk düşürmek suç olmaktan çıkarılmıştır. Böylece gebeliği önleyici her türlü yöntemin ithalatı, satışı, reklamları ve kullanımı yasal hale getirilmiştir. Kanunun 5. Maddesinde "Gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde istek üzerine rahim tahliye edilir" hükmü getirilmiştir. Böylece Türkiye'de gebeliğin sonlandırılmasının yasal olarak önü açılmıştır (Resmi Gazete, Tarih:18.12.1983, Sayı:18255). Ancak gebeliğin sonlandırılması bazı şartlara bağlanmıştır. Devlet genel olarak doğurganlığı azaltmayı hedeflese de Çin'de olduğu gibi çocuk sayısına yasal sınırlama getirilmemiştir. Arzu edenlerin istediği kadar çocuk sahibi olma hakkı korunmuştur. Bu süreçte Türkiye'de nüfus planlaması kapsamında, bazı sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri dikkat çekmektedir.

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) 12 Eylül darbe dönemi sonrası, demokratik seçimlerle yönetime gelmiş hükümet tarafından yeni bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Nüfus Politikası konusunda; aile sağlığı, tedbirlerinin artırılması ve güçlendirilmesi görüşü devam etmiştir. Özellikle nüfusun niteliğinin artırılması vurgulanmıştır. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1990-1994) nüfus artışının toplumsal gelişmeyi olumsuz etkilediği belirtilerek "aile planlaması" yeniden ön plana çıkmıştır. Nüfus artış hızını azaltmaya yönelik politika ve programların daha etkin şekilde uygulanması hedeflenmiştir. Nüfus yapısında meydana gelen değişimlerin takip edilmesi için doğumlar ülke genelinde kayıt altına alınmaya başlamıştır (Doğan, 2011: 302). Ayrıca, bebek ölümlerinin düşürülmesi öncelikli konular arasında yer almıştır.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000) nüfus artışının sorun teşkil ettiği, bu sebeple aile planlaması hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır (DPT, 1995: 34). Nüfus artış hızını yavaşlatmak amacıyla plandaki hedefleri destekleyen birçok yönetmelik çıkarılmıştır. Bu kapsamda, 1997 yılında Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Merkezi kurulmuştur (Resmi Gazete,

Tarih: 06.02.1997, sayı: 22900). Bu dönemde hazırlanan yönetmeliklerde 'aile planlaması' yerine "üreme sağlığı" kavramı ön plana çıkmıştır. Hastanelerde aile planlaması klinikleri açılmıştır. Doğumevleri ve doğum hizmeti veren hastanelerde gebeliğin isteğe bağlı sonlandırılması ve doğumlardan sonra doğum kontrol uygulamalarının yaygınlaştırılması hedeflenmiştir (DPT, 1997: 29). 1998 yılında "Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Ulusal Faaliyet Planı" hazırlanarak uygulamaya konulmuştur (DPT, 1998: 33). Bir toplumda kadının eğitim düzeyi doğurganlık hızını doğrudan etkilemektedir. Planda, Türkiye'de zorunlu temel eğitim süresinin 8 yıla çıkartılmasından söz edilmiştir (DPT, 1995: 25). 1997 yılında ise sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2001-2005) nüfus artış hızı, Türkiye'nin temel sorunları arasında gösterilmiştir. Bir önceki kalkınma planındaki nüfus politikası hedeflerinin aynı çizgide sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak, 2002 yılında iktidara gelen siyasi düşünce, nüfus planlaması konusunda farklı bir tutum sergilemiştir. Bu konuda ilk adım 2005 yılında atılmıştır. 2005 tarih ve 5237 sayılı TCK'da kısırlaştırma eylemi ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir. Bu suç, Kanunun İkinci Kitabında "Kişilere Karşı Suçlar" başlıklı İkinci Kısmında "Çocuk Düşürme, Düşürme veya Kısırlaştırma" başlıklı beşinci bölümünde yer alan 101. madde ile düzenlenmiştir (Erbaş, 2016: 105). Böylece Türkiye'de 1963 sonrasında ilk kez antinatalist politikalara karşı bir düzenleme yapılmıştır. Ancak, IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2007-2013) nüfus artış hızının azaltılması yönündeki politikalar devam etmektedir. Plan'ın 219. maddesinde. "...ülke genelinde hızlı nüfus artışının neden olduğu olumsuzluklar azalmasına rağmen..."(DPT, 2007: 37) ifadesi doğurganlığın azaltılması yönündeki düşüncenin kanuni olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

1965-2013 sürecinde antinatalist nüfus politikaları uygulanmıştır. Doğurganlık, kadın başına düşen çocuk sayısı 2,1'e kadar düşmüştür. 2000'li yıllarda doğurganlık oranındaki keskin düşüş ve nüfusun yaşlanma sorunu gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Mesela "Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı" 2011'de kaldırılmıştır. Yerine "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" kurulmuştur (Resmî Gazete, Tarih: 06.04.2011, sayı: 6223). Aile kavramı ön plana çıkarılmıştır. Ülkenin demografik yapısındaki göstergeler nedeniyle Antinatalist politikaları eleştiren söylemler yetkili merciler tarafından 2007 itibarıyla açık şekilde dile getirilmiştir. Ancak Antinatalist politikaların son bulup pronatalist politikaların yasal olarak uygulaması 2014 yılında başlamıştır.

3.8 2014 Sonrası Dönem; Pronatalist Politikaları

Nüfus politikaları konusunda kapsamlı tanımlar yapan Birleşmiş Milletler; siyasi iktidarda bulunan yetkililerin demografik yapıya yön verme amacı güden söylemlerinin de nüfus politikası olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. 1980'li yıllarda Kenan Evren'in "2 Çocuk Yeter" söylemi; antinatalist nüfus politikası kapsamında değerlendirilmektedir. Aynı şekilde 2008 yılı itibarıyla dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "En Az 3 Çocuk" (Çetik, Gültekin, ve Kuşdemir, 2008) söylemi de pronatalist nüfus politikası kapsamında değerlendirilebileceği belirtilmektedir (Eryurt vd., 2013: 139). Ancak 1980'li yıllarda "2 Çocuk Yeter" söylemi yasalar zemininde uygulamaya konulmuştur. 2007-2013 dönemini kapsayan IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Türkiye'de doğurganlığın düşürülmesi, nüfus artış hızının azaltılması yönündeki politika yasal olarak devam etmektedir. 2008 itibarıyla dile getirilen "En Az 3 Çocuk" söylemine yönelik nüfus politikalarına dair yasal düzenlemeler, teşvikler ve somut uygulamalar; 2014-2018 dönemini kapsayan X. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ortaya konulmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 50). Bu nedenle 2014 yılı pronatalist politikalara yeniden dönüşün başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

X. Kalkınma Planı'nda (2014-2018) 2008 itibarıyla dile getirilen "En Az 3 Çocuk" söylemi 2014 yılı itibarıyla yasal zeminde somut olarak uygulamaya konulmuştur. Nüfus alanında uygulanacak politikalarla toplam doğurganlık hızının tedricen yükseltilmesi hedeflenmiştir (X. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2013: 50). Böylece 1964-2013 dönemini kapsayan antinatalist politikalara resmen son verilmiştir. Bu dönemde doğurganlık hızıyla birlikte nüfusun niteliklerinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 50). Bu kapsamda 8 Ocak 2015 tarihinde "Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı" açıklamıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015). Bu program 1998 yılında hazırlanan "Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Ulusal Faaliyet Planı" hedeflerinin tersine doğurganlığın artırılması amaçlanmıştır. Doğurganlık hızının nüfusun yenilenme seviyesinde tutulması için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Kadınlara yönelik iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı nitelikte uygulamalar ile çalışanlar için bir dizi önlem alınmıştır. Doğumları teşvik etmek amacıyla geçici iş göremezlik ödeneği, emzirme ödeneği, analık sigortası, aile yardımı, çocuk yardımı sağlanmış ve çocuk bakımevlerinin yaygınlaştırılması gibi uygulamalar hayata geçirilmiştir (Yıllık Kalkınma Planı, 2013: 41).

Doğurganlığın artmasını amaçlayan "Doğum Yardımı Yönetmeliği" yürürlüğe konulmuştur (Resmî Gazete, Tarih: 23.05.2015, sayı: 29364). Her çocuk için çocuk sayısına bağlı olarak artmak üzere bir defaya mahsus yardımlar başlatılmıştır. Çocuk sahibi olan aileye ilk çocuk için 200 TL, ikinci çocuk için 400 TL, 3 çocuk ve fazlası için 600 TL maddi yardım yapılmaktadır. 16 hafta olan annelik iznini takip eden süreçte çocuk sayısına bağlı olarak artan süre ile yarı zamanlı çalışma hakkı tanınmıştır. Çalışan annelere ilk çocuk için 2 ay, ikinci çocuk için 4 ay ve 3 ve sonrası için 6 ay kadar yarı zamanlı çalışma süreci başlamıştır. Çalışan annelere süt parası, doğum yardımı ve iş göremezlik ödeneği kapsamında sosyal yardımlar sağlanmıştır. Ayrıca, annelere, doğum izninin bitmesine müteakip kısmi süreli çalışma hakkı, kreş yardımı veya evde çocuk bakımı yardımı ve prim borçlanması gibi birçok hak tanınmıştır. Program kapsamında babalar için 3 gün olan doğum izni, 5 güne çıkarılarak doğurganlığın aile temelinde teşvik edilmesi hedeflenmiştir. 27 yaş öncesi evliliklerin desteklenmesi için "çeyiz hesabı" uygulaması başlatılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015). Böylece evlenme yaşının daha erken yaşlara çekilmesi hedeflenmiştir. Doğurganlık hızının yenilenme düzeyinin üzerine çıkarılması programın 4 temel hedefinden biridir.

XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2019-2023) "ailenin güçlendirilmesi, kadın, çocuk ve gençlik, nüfus ve yaşlanma" şeklinde beş farklı başlık altında doğrudan nüfus meselesi ele alınmıştır. 2019 yılında 1,9 olan toplam doğurganlık hızı yani kadın başına çocuk sayısının 2023 yılında 2,15'e yükseltilmesi hedeflenmiştir (XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2019; 167-168). Doğurganlık hızının yeniden nüfusu yenilenme hızının üstüne çıkarılması temel hedeflerinden biridir. Türkiye'nin sahip olduğu demografik fırsat penceresinden azami derecede faydalanılması için genç ve dinamik nüfus yapısının korunması amaçlanmıştır. Doğurganlık hızının nüfusu yenileme

seviyesinin üzerinde tutulması için iş ve aile yaşamını uyumlaştırıcı politikalar gözden geçirilmiştir. Ayrıca, Türkiye'de yaşanan nüfusun ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuştur. XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yaşlı nüfusun ihtiyaçları ilk kez kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

4 Sonuç ve Tartışma

Son bir asırlık süreçte Türkiye'de sosyoekonomik anlamda yaşanan değişim, ülkenin demografik yapısını da şekillendirmiştir. 1927 yılından günümüze Türkiye'nin toplam nüfusu 6 kat artarak 2019 yılında 83.154.997 kişiye ulaşmıştır. Ülkemizde 1955-1960 döneminde % 28'e ulaşan nüfus artış hızı; 2016-2017 döneminde % 12,2'ye kadar düşmüştür. 1950'li yıllarda TDH yani kadın başına çocuk sayısı 6,8 iken; 2000'li yıllarda nüfusun kendini yenileme düzeyinin biraz üzerinde durağanlaşmıştır. 2019 yılında ise TDH 1,9'a inerek Türkiye tarihinde ilk kez nüfus yenilenme seviyesinin altına düşmüştür.

Her yıl Türkiye'de toplam nüfusa 1 milyonu aşkın kişi eklenmektedir; ancak nüfusun yaş yapısındaki değişim dikkat çekmektedir. 1935 yılı itibarıyla yüksek doğurganlık verilerini yansıtan geniş tabanlı nüfus piramitleri, 1975 yılına kadar devam etmiştir. 1960 sonrasında başlayan doğurganlık seviyesindeki düşüş; ülkemizde 1985 yılı itibarıyla nüfus piramitlerinin taban bölümünün daralmasına yani 0-4 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranın azalmasına neden olmuştur (Şekil 2).

Demografik dönüşüm bir anlamda ülkelerin sosyoekonomik anlamda kalkınma düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. 1950'li yıllarda Türkiye'de kentli nüfus oranı 1/4 iken; günümüze nüfusun 3/4 'ü kentlerde yaşamaktadır. Sağlık ve yaşam koşullarının iyileşmesi, sosyoekonomik gelişmeler ölüm hızını düşürürken; doğuştan beklenen yaşam süresinin yükselmesini sağlamıştır. Ülkede bebek ölüm hızı 1945 yılında % 274 iken; 2015 sonrasında % 10'un altına düşmüştür. Doğurganlığın düşmesiyle ülkemizde, 15 yaş altı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı giderek düşmüştür. Çocuk bağımlılık oranı, 1935 yılında % 75 iken 2019 yılında % 39'a düşmüştür. Buna karşılık 1945 yılında 31 olan ortalama yaşam süresi 2019 yılında 78'e çıkmıştır. Yaşlı bağımlılık oranı ise 1950'li yıllarda % 5 iken 2019 yılında % 13'e yükselmiştir. Ortalama yaşam süresi uzamasıyla yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı artmıştır. Nüfus artış hızı azalma eğilimi gösteren Türkiye'de, toplam nüfusun düşük bir hızla artmaya devam etmesini sağlamaktadır. Bütün bu verilere bakıldığında, Türkiye'nin yüksek doğurganlık rejiminden düşük doğurganlık rejimine geçiş yaşadığı görülmektedir (Şekil 4).

Son zamanlarda özellikle gelişmekte olan ülkelere Demografik Dönüşüm Kuramı'nın geçerliliğine dair eleştiriler dikkat çekmektedir. Avrupa ülkelerinin demografik deneyimlerini bütün toplumlara genelleleyen Demografik Dönüşüm Kuramı; modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte her ülkenin farklı zamanlarda da olsa aynı demografik evrimi izleyeceğini iddia etmektedirler. Ancak demografik dönüşüm süreci, zaman ve ritim açısından gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelere farklı seyretmektedir. Gelişmekte olan ülkelere modernleşme ve ekonomik kalkınma 19. yüzyıl Batı ülkelerinden çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Günümüz tıp ilminin imkânları ve halk sağlığı uygulanmasının yaygınlaşması doğurganlık ve ölümlülük oranını etkilemiştir. Erken sanayileşmiş ülkelere bir asırdan uzun sürece yayılan demografik dönüşüm; gelişmekte olan ülkelere daha kısa bir süreçte gerçekleşmektedir. Hatta Aynı ülke sınırlarında bulunan alt toplumsal gruplarda, demografik dönüşümün başlangıç zamanı, geçiş süreci kendine özgü bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu farklılıkları açık bir şekilde izah edemeyen Demografik dönüşüm kuramı; aynı zamanda göçlerin etkisini göz artı etmiştir. Bu nedenle Demografik Dönüşüm Kuramı'nın özellikle gelişmekte olan ülkelere uygulanabilirliği ve geçerliliği sorgulanmaktadır. Fakat Demografik döngüde, nüfusun yapısını şekillendiren temel faktörlerden biri olan nüfus politikalarının dönüşüm sürecini etkisi pek gündeme getirilmemiştir. Ayrıca Neo-Malthusçu yaklaşım benimseyen Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ve bazı sivil toplum kuruluşları; doğurganlığı azaltarak nüfus artışını kontrol altına almaya yönelik politikaları hayata geçirmek amacıyla yoğun şekilde faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir. Ülkelerin demografik dönüşüm süreci değerlendirilirken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Demografik Dönüşüm Kuramı'na göre bütün toplumlar; doğurganlık ve ölümlülük hızlarının yüksek olduğu bir aşamadan, her iki unsurun da düşük olduğu bir aşamaya geçiş yaşayacaktır. Bu geçiş sürecini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Ancak demografik döngüde asıl belirleyici olan unsur ülkelerin gelişmişlik düzeyidir. Çalışmamızın bulgularında ortaya çıkan sonuç; Türkiye'de 1964-2014 sürecinde uygulanan nüfus politikalarıyla ülkenin demografik dönüşüm sürecine müdahale edildiği söylenebilir. Türkiye'nin nüfus politikaları ve Demografik Dönüşüm evreleri kuramsal olarak irdelendiğinde; ülkenin demografik dönüşüm sürecinin nasıl şekillendiği açık bir şekilde görülmektedir.

Çalışmada, farklı türevleri bulunan Demografik Dönüşüm Kuramı'nın 4 aşamalı modeli esas alınmıştır. Türkiye'nin geçirdiği demografik dönüşüm sürecinin birinci aşamasında, Yüksek Durağanlık Evresinin yaşandığı 1923-1950 döneminde pronatalist nüfus politikaları uygulanmıştır. 1950-1985 yılları arasında ikinci aşama Erken Gelişme Evresi yaşanmıştır. Bu aşamanın 1950-1963 döneminde pronatalist nüfus politikaları uygulamalarına devam edilmiştir. Ancak, 1964 yılı itibarıyla antinatalist politikaları dönemi başlamıştır. 1964-1982 yılları arası Antinatalist Politikalara Geçiş süreci olarak tanımlanmıştır. Üçüncü Aşama, 1985'te başlayan ve günümüze devam eden Geç Gelişme Evresi'nde antinatalist nüfus politikaları yeniden şekillenmiştir. 1983-2013 yılları arası "Antinatalist Politikaların Yaygınlaşma Süreci" olmuştur. Yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip genç nüfus bir ülke olan Türkiye; doğurganlık ve ölümlülük hızının düşük olduğu, nüfusu giderek yaşanan bir ülkeye dönüşmektedir. Bu nedenle 2007 yılı itibarıyla dile getirilen pronatalist nüfus politikaları 2014 yılında X. Kalkınma Planı kapsamında resmen uygulamaya konulmuştur.

Daha öncede vurgulandığı gibi Demografik Dönüşüm Kuramı, ülkelerin sosyoekonomik anlamda kalkınma düzeyleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle nüfus politikalarıyla ülkelerin demografik yapısını şekillendirmek yerine; ülkelerin sosyoekonomik olarak kalkınmasını sağlamaya esas alan plan ve projelerin uygulamaya konulması gerekmektedir. Ekonomik olarak kalkınmış olan bir yerde, insanların sosyal yaşamı elbette ki değişecektir. Nitekim Türkiye'de sosyoekonomik alandaki gelişmelere öncülük eden İstanbul, İzmir,

Bursa gibi şehirlerde demografik dönüşüm sürecinin Osmanlı döneminde başladığı birçok araştırmada ortaya konulmuştur (Eryurt vd., 2013; Duben & Behar, 1996). Ayrıca Türkiye'nin demografik dönüşüm süreciyle ilgili mekânsal/bölgesel olarak büyük farklılıklar gözlenmektedir. Türkiye'de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasında Düzey 1 olarak tanımlanan 12 ana istatistik bölgesinin verileri karşılaştırıldığında; Güneydoğu Anadolu bölgesinde % 23,7 olan Kaba Doğum Hızı, batı Marmara'da % 10,6 oranı kadar düşmektedir (TÜİK, 2020). Demografik anlamda ülkenin doğusunda bulunan iller ile batısında bulunan iller arasındaki büyük bir farklılık bulunmaktadır. Demografik Dönüşüm üçüncü aşamasında bulunan Türkiye; 2019 yılında nüfusun yenilenme seviyesinin altına düşme durumu gibi dördüncü aşamaya yani Düşük Durağanlık Evresi'ne taşınma belirtileri göstermeye başlamıştır. Yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip genç nüfuslu bir ülke olan Türkiye; doğurganlık ve ölümlülük hızının düşük olduğu, nüfusu giderek yaşlanan bir ülkeye dönüşmektedir. Bu nedenle Türkiye'de pronatalist nüfus politikaları uygulaması kararlı ve istikrarlı bir şekilde devam etmelidir.

5 Kaynakça

- Aydemir, Ş. S. (1932). Çok Nüfuslu Anadolu, *Kadro*, 11/5.
- Banguoğlu, T. (1945). Çok Nüfuslu Türkiye, *Ülkü*, 1X/98
- Başol, K. (1984). *Demografi Genel ve Türkiye*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını.
- DUBEN, A. & BEHAR, C. (1996). *İstanbul Haneleri Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Bozbeğül, A.Ç. & Tılıç, H.R. (2011). Türkiye'de Değişen Nüfus Bilgi Sisteminin Kamu Yönetimine Katılan ve Kamu Hizmetlerinden Faydalanan 'Vatandaşla' İlişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 44(1), 89-112.
- Cilov, H. (1974). Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler ve Bu Gelişmeye Etken olan Amiller. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler dergisi* 6(1-2).
- Çavlin, A., Adalı, T. & Kumaş, A. (2015). *Türkiye Nüfusuna Güncel Bakış*. Ankara: Nüfusbilim Derneği Yayını.
- Çetik, A. Gültekin, T., ve Kuşdemir, Y. (2008). Erdoğan: En az üç çocuk doğurun. *Hürriyet Gazetesi*: 7 Mart 2008.
- Davis, K. (1963) The theory of change and response in modern demographic history. *Population Index*, 29, 345-366.
- Doğan, M. (2011). Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarına genel bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (23), 293-307.
- Doğanay, H. (2014). *Türkiye beşerî coğrafyası* (4.Baskı). Ankara: Pegem Akademi,
- Erbaş, R. (2016). Türk ceza hukuku açısından kısırlaştırma (TCK md. 101) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 73(1), 91-128.
- Ergöçmen, B., Hancıoğlu, A., & Ünal, T. (1995). *Türkiye'de Doğurganlık, Aile Plânlaması ve Çocuk Ölümlülüğündeki Değişmeler: Ulusal Demografi Araştırmaları ve Nüfus Sayımları Bulguları*. Ankara: HÜNEE.
- Eryılmaz, B. & Tuncer, T. (2013). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 165-189.
- Eryurt, M. A., Canpolat, Ş. B., & Koç, İ. (2013). Türkiye'de nüfus ve nüfus politikaları: Öngörüler ve öneriler. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), 129-156.
- Fişek, N.H. & Shorter, F.C. (1968). Fertility Control in Turkey. *Demography*, 5(2), 578-589.
- Güriz, A. (1975). *Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni*. Ankara: Türk Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Hoşgör, Ş. & Tansel, A. (2010). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine yansımaları*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Kaya V. & Yalçınkaya Ö. (2014). Nüfus Ekonomik Büyüme Kaynağı Olabilir Mi En Az Üç Çocuk Politikasına Tarihsel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 165-198.
- Kepenek, Y. (2012). *Türkiye Ekonomisi* (26. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koç, İ. Eryurt, M. A., Adalı, T. & Çağatay, P., (2010). *Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008*. Ankara: HÜNEE Yayını.
- Landry, A. (1934). *La devrim démographique*. Paris: Sirey.
- LEE, R. (2003). The Demographic Transition: Three Countries of Fundamental Change. *Journal of Economic Perspectives*, 17(4), 167-190.
- Mason, K.O. (1997). Explaining fertility transitions. *Demography*, 34, 443-454.
- May, J. F. (2012). *World Population Policies, Their Origin, Evolution, and Impact*. New York: Springer.
- Murat, S. (1997). *Nüfus ve Demografi-I 1930-1995 (Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 75. Yılına Armağan)*. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı yayını.
- Murat, S. (2006). *Dünden Bugüne İstanbul'un Nüfus ve Demografik Yapısı*. İstanbul: İTO Yayınları.
- Nabi, Y. (1939). Nüfus Meselesi Karsısında Türkiye. *Ülkü*, XIV/79.
- Notestein, F.W. (1953). Economic problems of population change, İçinde *Proceeding of the Eighth International Conference of Agricultural Economist*. (13-31). New York: Oxford University Press.
- Oktay, E. Y. (2013). Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından günümüze uygulanan nüfus politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 31-53.
- Peters, G.L. & Larkin, R.P. (2005). *Population Geography: Problems, Concepts, and Prospects*. U.S.A.: Kendall/Hunt Publishing.
- Reher, D.S. (2004). The demographic transition revisited as a global process. *Population, Space and Place*, 10, 19-41.

- Semiz, Y. (2010). 1923-1950 Döneminde Türkiye'de Nüfusu Arttırma Gayretleri ve Mecburi Evlendirme Kanunu (Bekârlık Vergisi). *Seşuk Ün. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 423-469.
- Sertkaya Doğan, Ö. (2018). Türkiye'ye 2040 ve 2060 Nüfus Projeksiyonlarına Göre Demografik Fırsatlar. *TİDSAD*, 5(18), 26-42.
- Sertkaya Doğan, Ö. & Bostan, H. (2019). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü Ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24(41) 61-90.
- Shorter, F.C. & Macura, M. (1982). *Trends in Fertility and Mortality in Turkey 1935-1975*, Washington: Committee on Population and Demography. U.S.A.: National Academy of Sciences, National Academy Press.
- Tandoğan, A. (1994) Türkiye Nüfusu, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Tandoğan, A. (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset.
- Tansel, A. (2012). *2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Teitelbaum, M. S. (1975). Relevance of Demographic Transition Theory for Developing Countries, *Science. New Series*, 188(4187), 420-425.
- Thompson, W. (1929). Population. *American Journal of Sociology*, 34, 959-975.
- Toros, A. (1985). Hypotheses on the Major Demographic Developments in the Recent Past in Turkey. *Genus*, 41(1-2), 97-117.
- TÜGİAD, (1993). *2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: Nüfus*. İstanbul: Simge Ofis Matbaacılık.
- Tümertekin, E. & ÖZGÜÇ, N., (2017). *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği), (1999). *Türkiye'nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*, Koordinatör: Behar, C., Yazarlar: Behar, C., Işık, O., Güvenç, M., Erder, S. ve Ercan, H.) İstanbul: Lebib Yalkın Yayıncılık ve Basım İşletmeleri A.Ş.
- Uysal, C. (2001). Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 140-153.
- Ünalın, T. (1997). Turkey's population at the beginning of the 21st century. *Nüfus bilim dergisi*, 19, 57-72.
- Üner S. (1972). *Nüfusbilim Sözlüğü*. Ankara: HUNEE Yayınları.
- Üner, S. (1984). *Türkiye Nüfusu, Boyutlar, Sorunlar, Yorumlar*. Ankara: HÜNEE Yayınları.
- Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüceşahin, M.M., (2009). Türkiye'nin demografik geçiş sürecine coğrafi bir yaklaşım. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7(1), 1-25.
- Yüksel, Y. (2007). Türkiye'de Demografik Geçiş Süreci ve Sosyal Politikalar. *Uzmanlık Tezi*. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). Genel Nüfus Sayımı sonuçları 1935-2000 .
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları 2007-2020.
- 1982 Anayasası (2018).
- Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 21.12.1982: Sayı:572.
- Resmî Gazete; Tarihi: 06.05.1930 Sayısı: 1489.
- Resmî Gazete Tarih: 08.04.1997 Sayı: 22900.
- Resmî Gazete; Tarih: 12.06.1929 Sayı: 1214.
- Resmî Gazete; Tarih: 06.05.1930 Sayı: 1489.
- Resmî Gazete; Tarih:05.10.1960 Sayı:1062.
- Resmî Gazete, Tarih:10.4.1965, Sayı:11976.
- DPT (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (1967). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (1984). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013). Ankara: DPT Yayını.
- DPT (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018). Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayını.
- DPT (2019). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023). Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayını.

Extended abstract

In parallel with socio-economic developments, the world population has experienced a major demographic transition over the past century. The efforts to understand how this transition took place and attempts to explain the diversity of demographic regimes brought out the Demographic Transition Theory. According to this theory, all societies move from a stage where fertility and mortality rates are high to a stage where both are low. Countries maintain their demographic transition process in a unique way in line with their historical and social structure. In the demographic cycle, which takes place in certain stages, the main determining factor is the level of development of the countries. A century-long demographic transition in countries that completed the industrialization process early, took place in developing countries like Turkey in a short period of time.

The purpose of this study is to question the role of population policies in Turkey's demographic transition process and determine whether there has been interference with its population policy. Descriptive survey model, one of the quantitative research methods, was used in the study. Turkish Statistical Institute's (TSI) regulations that shape the population policy in Turkey constitute the main data source of the study.

Firstly, conceptual information was addressed within the scope of Demographic Transition Theory and population policies. The first stage of the Demographic Transition Theory, which has become a global process covers the period before the transition begins. Birth and death rates were high and population growth rate was in a constant line. In the second stage, death rate decreased but as birth rate was still high, population growth rate started to increase. In the third stage, population growth rate decreased due to the drop in the birth rate. In the fourth stage, the birth rate fell below the renewal level, and population growth decreased. This paper tries to explore and find answers to the following questions: what stage of the demographic transition is Turkey at? How was the demographic transition process in Turkey? What is the impact of population policies implemented in the country on demographic transition? The answers of these questions were discussed in the light of the data in the study.

Demographic transition process of Turkey during 1923-2020 was evaluated based on the demographic criteria such as crude birth rate, crude death rate, total fertility rate, population growth rate, infant mortality rate, age distribution, median age, and average life expectancy. Turkey's total population number increased 6 times in 2019 reaching 83,154,997. In the 1950s, while the number of children per woman was 6.8, it stagnated slightly above the self-renewal level in the 2000s. Total birth rate fell below the replacement level for the first time in Turkey's history decreasing to 1.9 in 2019. However, improvements in health and living conditions and socioeconomic developments reduced the mortality rate causing an increase in life expectancy from birth. While the infant mortality rate was ‰ 274 in 1945, it fell below ‰ 10 after 2015. Child dependency rate decreased from 75% in 1935 to 39% in 2019. On the other hand, the elderly dependency rate increased from 5% in 1950 to 13% in 2019. With the decline in fertility, the proportion of the population under the age of 15 in the total population decreased gradually. The prolongation of life expectancy expected from birth increased the share of the elderly population in the total population. The average life expectancy increased from 31 in 1945 to 78 in 2019. This situation created a slight increase in the total population number which was undergoing a low population rate tendency. Each year on average close to 1 million people are added to the total population in Turkey but it is noteworthy to observe some changes in the age structure of the population.

Recent changes in the socio-economic life altered the demographic structure of the country in an age-long process. However, it is revealed that population policies, along with socioeconomic factors, play a decisive role in the demographic transition of the country. Population policies implemented in Turkey are covered in three stages. First, the 1923-1963 period, when fertility-enhancing (pronatalist) population policies were implemented. In the second stage, the period of 1964-2013, in which fertility-reducing (antinatalist) population policies were implemented. In the third stage, pronatalist population policies, which have been put into practice since 2014, were addressed.

In the study, the 4-stage model of the Demographic Transition Theory with different derivatives was taken as basis. Turkey has undergone the first stage of the demographic transition process, which took place during 1920-1950, which was High Stagnation Period when pronatalist population policies were implemented. The second stage was the Early Development Period between 1950-1985. The pronatalist population policies of this phase continued in the 1950-1963. However, as of 1964, the period of antinatalist policies began. It was defined as the transition to antinatalist policies between 1964-1982. In the third stage, antinatalist population policies were reshaped in the Late Development Phase that started in 1985 and have continued up until now. The period between 1983 and 2013 was the "Dissemination Process of Antinatalist Policies". Turkey with high fertility and mortality rates with its young population is gradually turning into an aging country with its low fertility and mortality rate. For this reason, pronatalist population policies, which were expressed as of 2007, were officially implemented in 2014 within the scope of the X. Development Plan. Turkey, which is in the third stage of Demographic Transition, started to show signs of moving to the fourth stage in 2019 falling below the renewal level to the Low Stability Stage. Therefore, the implementation of Turkey's pronatalist population policy should be sustained in a stable and consistent manner.